

До спеціалізованої вченої ради Д 26.139.01
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна» (м. Київ)

ВІДГУК

офіційного опонента Скрипнюка Олександра Васильовича – доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України, заступника директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України на дисертацію **Луцького Мирослава Івановича на тему «Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Актуальність теми дослідження. Сучасні виклики, які постали перед Україною в плані зовнішньої агресії, специфічної геополітичної ситуації та особливостей суспільно-політичного розвитку, примушують задуматися над потребою вивчення історико-правової спадщини нашої держави. Протягом ХХ ст. українці здійснили кілька спроб відновити національну державність, які мали різноманітні шляхи, чинники, здобутки та наслідки. Дослідження саме здобутків національного державо і право творення є надзвичайно важливим, оскільки дозволить сформуванати не лише цілісну канву історичного розвитку країни, традиції правової думки та праворозуміння, а й дозволить уникнути цілої низки проблем, що мають історичне підґрунтя.

В цьому контексті, дослідження системи права і законодавства Західноукраїнської Народної Республіки є надзвичайно актуальним, як з наукової так і суспільної точки зору. Наукова актуальність зумовлена відсутністю, до тепер, комплексного наукового дослідження, що дозволить переосмислити накопичений національний історичний досвід у сфері правотворення, а відтак визначити пріоритети подальшого розвитку сучасної

правової системи України. З цих теоретичних і практичних міркувань значний інтерес викликає вивчення історико-правової спадщини ЗУНР, яка була важливою складовою Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.

Хоча ЗУНР проіснувала близько року, її законодавчий орган Українська Національна Рада розробила і прийняла ефективне законодавство, з високим рівнем демократичності, чіткістю і лаконічністю викладу основних правових норм та гармонійним врахуванням інтересів суспільства і загальноприйнятих правових норм. Причиною такої успішної роботи була як участь українців у роботі представницьких органів влади Австро-Угорщини так і домінування власне юристів-практиків у місцевому політикумі. На нашу думку. Заслугою законодавців ЗУНР було те, що вони активно і сміливо застосовували у власній практиці право творення кращі здобутки австрійського законодавства, нормативно-правові акти Української Народної Республіки та Центральної Ради, а також міжнародне право.

З суспільної точки зору, дослідження історико-правових аспектів становлення і розвитку права й системи законодавства ЗУНР має велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення, оскільки дасть можливість сформулювати неупереджену об'єктивну концепцію розвитку українського права й держави, поєднати історико-правовий досвід національного права та системи законодавства з метою розв'язання актуальних проблем у сучасних євроінтеграційних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Представлена до захисту дисертація виконана відповідно до основних положень Пріоритетних напрямів розвитку правової науки в Україні на 2011–2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 № 14, та перспективним напрямом кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 № 86/11. Дисертаційне дослідження виконано

відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії права та міжнародної інформації Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» на тему «Еволюція теоретичних уявлень людства про державу та право» (державний реєстраційний номер 0111U003651).

Відповідно до визначеного **об'єкту** дослідження, яким є правові відносини, що виникали, змінювалися і припинялися в період функціонування Західно-Української Народної Республіки (с. 3 А-реф., с. 10 Дис.), дисертант визначає мету роботи. Цією **метою** є виявлення закономірностей та особливостей розвитку права і системи законодавства Західно-Української Народної Республіки у контексті тогочасних політико-правових реалій українського державотворення.

Чітке визначення **предмета** дослідження (с. 3 А-реф., с. 10 Дис.) дозволило автору скласти цілісний план дослідження, який демонструє його дослідницький хист та дало можливість у комплексі дослідити закономірності й особливості становлення і розвитку права і системи законодавства ЗУНР. Таке поєднання дало можливість М.І. Луцькому забезпечити комплексне висвітлення історико-правових передумов проголошення незалежності ЗУНР, специфіки правотворення та правореалізації. Слід зазначити, що за своєю внутрішньою структурою робота постає багаторівневим дослідженням, в якому поєднується авторський пошук і аргументація на кількох рівнях: абстрактно-теоретичному, історико-теоретичному, теоретико-практичному тощо. Таке застосування свідчить про здатність дослідника, який глибоко розуміє історичні процеси українського державотворення і право творення та можливість їх екстраполювання на сучасні реалії.

Оцінюючи успішність дослідження в цілому, його загальний рівень та його якість, а також реалізацію сформульованих на початку роботи завдань, можна зробити висновок, що дисертант зміг реалізувати свій науковий потенціал у представленій дисертації.

Також, слід наголосити на ґрунтовно розробленій **методологічній основі** дослідження, яка включає в теоретичні, загальнонаукові і конкретно-наукові методи з дотриманням принципів об'єктивності й історизму (с. 10 Дис.). Фактично М.І.Луцький не тільки розкриває причини та цілі, що спонукали його до застосування тих чи інших конкретних методів, але й слушно демонструє, яким чином різноманітні методи поєднуються в його дисертації з метою комплексного розв'язання сформульованих автором завдань дисертації.

Дисертант розробляючи **стан наукового дослідження проблеми**, слушно зазначає, що різні аспекти історичного досвіду розвитку державно-правових інститутів ЗУНР, зокрема її права і системи законодавства привертали увагу різних дослідників, в тому числі істориків держави і права. Однак, цій проблемі не були присвячені ґрунтовні узагальнюючі праці. Що стосується зарубіжної науки то основними центрами дослідження історико-правової спадщини ЗУНР є Польща та українська діаспора. Загалом, розробляючи власну теоретичну концепцію та пропонуючи авторську концепцію права і системи законодавства ЗУНР, М.І.Луцького спирається на широкий спектр українських, польських, американських та інших наукових джерел (494 позицій), дослідження яких має не лише вагомий науковий інтерес, але й є цікавим в суто евристичному плані. Загальна кількість використаних джерел виступає яскравим свідченням повноти дисертаційного дослідження.

Аналізуючи ті чи інші питання досліджуваної проблеми, дисертант піднімає цілий ряд надзвичайно важливих питань загальнотеоретичного характеру: конкретизація юридичних й політичних передмови приєднання Галичини, Буковини і Закарпаття до складу Австрії та Австро-Угорщини, критична оцінка їхнього конституційно-правового статусу; розкриття причин та особливостей проголошення на західноукраїнських землях національної державності, в тому числі й міжнародно-правові підстави та їх правова оцінка.

У представленій роботі виділені її ключові моменти, які реалізуються в ході аналітичної роботи автора. Слід відзначити вдале концептуальне вирішення дисертаційного дослідження, а також логічний порядок подачі

матеріалу, що дозволило М.І.Луцькому висвітлити ті аспекти теми, які були задекларовані на початку дослідження і репрезентують власну авторську позицію. Текст дисертаційного дослідження свідчить про вільне володіння матеріалом, ґрунтовне знання дисертантом теми дослідження та задіяних першоджерел, його дослідницьку майстерність та здатність до сучасного комплексного аналізу проблеми.

Значення дисертації полягає у тому, що вона є першим в Україні комплексним дослідженням, присвяченим розкриттю права і системи законодавства ЗУНР як цілісного явища, що розвивалося у взаємозв'язку.

Основні положення дисертаційної роботи, а також висновки й рекомендації, отримані в результаті дослідження, є достатньо обґрунтованими. Аналіз її змісту свідчить про самостійну, завершену, комплексну роботу і дозволяє констатувати високий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження.

Вдала **структурна побудова** дисертації свідчить про науково вивірених та аргументований підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження, а висунуті й обґрунтовані дисертантом положення та рекомендації становлять наукову цінність. У роботі вперше систематизовано історико-правову, спеціально-юридичну, загально-історичну літературу, у якій відображено окремі аспекти історії права і системи законодавства ЗУНР, на основі методологічного плюралізму та інтегративного підходу сформовано власну методологічну базу дослідження. Запропоновано авторську концепцію розкриття особливостей формування державотворчих процесів на західноукраїнських землях на початку ХХ ст., визначено вплив міжнародно-правових актів на становлення та розвиток права і системи законодавства ЗУНР. На підставі маловідомих архівних джерел, спираючись на останні розробки істориків права концептуально та системно відтворено процеси становлення й розвитку права і системи законодавства ЗУНР, а також узагальнено актуальний для сучасної нормотворчої і правозастосовної практики історичний національний досвід їх функціонування. Сформовано уніфікований

підхід до визначення правового й політичного значення конституційних актів періоду ЗУНР, норм звичаєвого права та суспільної моралі, їхнього впливу на рівень суспільної і правової свідомості населення Галичини, Буковини і Закарпаття, процесу розвитку ідеї соборності українських земель у процесі боротьби за національну державність у 1918–1923 рр. Обґрунтовано основні причини та особливості ступеня впливу норм австрійського права на систему права і законодавства ЗУНР, зроблено висновок про те, що використання австрійських нормативно-правових актів було важливим чинником в процесі законотворення у досліджуваній період. Введено в науковий обіг значний масив архівних джерел, завдяки яким здійснено класифікацію нормативно-правових актів, що становили правову систему ЗУНР досліджуваного періоду та розкрито особливості і характерні риси застосування норм цивільного, сімейного, трудового, кримінального, процесуального законодавства, а також уніфіковано специфіку та рамки їхньої практичної реалізації.

Структурно робота М.І.Луцького включає в себе п'ять розділів, які в свою чергу поділяються на відповідні підрозділи. **Перший розділ** дисертації «Історіографічні, джерелознавчі та методологічні аспекти дослідження» присвячений розкриттю історіографії проблеми та джерельної бази дослідження, а також надає розгорнуту характеристику методологічної основи дослідження права та системи законодавства ЗУНР.

Розділ 2 «Становлення і розвиток державно-правових інститутів ЗУНР» присвячений розкриттю історико-правових аспектів приєднання західноукраїнських земель до складу імперії Габсбургів, особливостей адміністративно-конституційного ладу, соціально-правових передумов проголошення незалежності ЗУНР і процесу становлення державної влади.

Критично проаналізовано так зване «юридичне оформлення» Австрійської імперії щодо права на західноукраїнські землі, зокрема «Вивід прав», який ґрунтувався на підставі короткотривалого правління угорських королів в період Галицько-Волинської держави. Дисертант відстежив основні внутрішні (економічні, політичні і соціальні) та зовнішні політичні зміни, які

сприяли проголошенню незалежної держави на західноукраїнських землях, а також визначив правові наслідки цього факту. Розкрито правові засади організації державної влади, формування системи судочинства й органів правопорядку.

В Розділі 3 «Історико-правова характеристика становлення і розвитку права ЗУНР та його джерел» охарактеризовано головні джерела права ЗУНР, а саме: правові звичаї, норми моралі (на основі християнської етики), а також норми міжнародного права.

Зокрема обґрунтовано, що важливість і тривале збереження впливу звичаю на право західноукраїнських земель обумовлювалося соціальною структурою та політико-правовим становищем краю. Докторант науково аргументує, що правові звичаї у період ЗУНР існували у двох формах – їх часткове закріплення у правових актах, зокрема у нормах, що регулювали земельні, шлюбно-сімейні відносини та право соціального забезпечення, їх паралельна дія з державними законами (с. 15 А/реф.). Авторитет Української греко-католицької церкви та загалом високий рівень християнської етики населення західноукраїнських земель зумовили відображення у праві і системі законодавства ЗУНР норм моралі, а це в кінцевому випадку сприяло суспільній підтримці і визнанню законів УНРади.

Що стосується міжнародно-правових норми, то вони на думку докторанта реалізовувалися через гарантування прав національних меншин та поводження з військовополоненими, а одним з ключових норм міжнародного права, яке поширилось у правовій системі ЗУНР, було право війни, або Гаазьке право.

Розділ 4 «Конституційно-правові акти ЗУНР» містить правовий аналіз норм конституційного законодавства ЗУНР, Тимчасової конституції, «Акта Злуки», а також основні засади і принципи нормотворчої діяльності.

Зокрема, М.І. Луцький відзначає, що «конституційне законодавство періоду ЗУНР становило собою приклад якісної законотворчої практики галицьких українців та стало ключовим етапом вітчизняного конституціоналізму» (с. 237 Дис.). У цьому випадку докторант має на увазі не

тільки «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», а й проект Конституції ЗУНР С. Дністрянського (1920 р.) і «Проект основ державного устрою Галицької республіки», поданий на розгляд Ліги Націй у квітні 1921 р.

У процесі юридичного оформлення «Акта Злуки» докторант виокремлює та логічно обґрунтовує п'ять етапів упродовж котрих відбувалося об'єднання УНР та ЗУНР в одну державу, а саме об'єднання УНР і ЗУНР стало моделлю цивілізованого демократичного, неекспансіоністського збирання територій в єдиній суверенній державі (с. 255 Дис, с. 19 А/реф.).

В **Розділі 5** «Законодавство ЗУНР та особливості його застосування» розкривається теоретичний і практичний зміст законодавства ЗУНР, причини та наслідки запозичення норм австрійського права, специфіка правотворення у сфері цивільно-правових, земельних, трудових і кримінальних відносин.

Обґрунтувавши ефективність використання австрійського законодавства у ЗУНР, усталеність практичного застосування, і відсутність часу для формування та уніфікації національного законодавства, докторант аналізує основні законодавчі ініціативи УНРади. У сфері цивільного законодавства основне завдання було спрямоване в основному на регулювання майнових відносин, визначення порядку набуття і втрати права власності, його захисту, встановлення порядку і умов укладення договорів тощо, а також законодавство ЗУНР, яке регулювало громадянські права та вводило систему перепусток і паспортів для подорожі громадян.

Окремої уваги, докторант приділяє Закону «Про земельну реформу» ЗУНР прийнятому 14 квітня 1919 р., який започаткував кардинально новий підхід до розв'язання земельного питання, запровадивши приватну власність на землю та державну власність на ліси та ріки. На думку М.І. Луцького Закон «Про земельну реформу» ЗУНР був значно ефективнішим порівняно з відповідними законодавчими ініціативами урядів УНР, Гетьманату та Директорії (с. 323 Дис.).

Цікавим з наукової точки зору є правовий аналіз норм трудового права та права соціального забезпечення ЗУНР. Наведені статистичні відомості у роботі свідчать про акцентування уваги законодавців ЗУНР на розв'язанні соціальної проблеми, вдосконалення соціального захисту робітників, а також фінансової допомоги мало захищеним верствам суспільства.

Характеризуючи норми кримінального права ЗУНР, докторант акцентує увагу на тих правових нововведеннях, що були прийняті УНРадою з метою пристосування Австрійського кримінального кодексу 1852 р. та Австрійського кримінального процесуального кодексу 1873 р. до існуючих політичних обставин. Закономірно, що в умовах військової агресії з боку Польщі, забезпечення і розгляд кримінальних правопорушень належало до компетенції військового судочинства. Найпоширенішим видом покарання в ЗУНР був грошовий штраф, розмір якого визначався ступенем важкості вчиненого правопорушення та рецидивом злочину (с. 352 Дис.).

Основні наукові положення, що характеризують новизну роботи, полягають у наступному.

1. Удосконалено концептуальне бачення етапів інкорпорації та юридичного обґрунтування приєднання Галичини, Буковини й Закарпаття Австрією. Сформульовано доктринальні знання про розуміння соціальних і правових чинників здійснення «Листопадового зриву», його передумов та правових наслідків. Докторанту вдалося критерії систематизувати нормативно-правові акти ЗУНР як важливу складову правової системи національного державотворення, аргументи про вплив міжнародно-правових актів на законодавчу діяльність ЗУНР і реалізацію їх принципів у системі судочинства.

2. Дістали подальшого розвитку наукові узагальнення про правову систему ЗУНР як таку, що ґрунтувалася на засадах суспільної моралі, звичаєвого, австрійського права.

3. Вдосконалено існуючі наукові знання про систему законодавчих актів ЗУНР, зокрема у сфері цивільного, земельного, трудового законодавства, а також забезпечення правового захисту населення.

4. Систематизовано наукові уявлення щодо історико-правового аналізу правових чинників, що вплинули на зміст правових норм ЗУНР, зокрема прогресивних правових положень та конструкцій римського права притаманного австрійському законодавству та ін.

У процесі ознайомлення з дисертацією виникли певні **запитання і зауваження**, що викликані загальною значущістю теми дослідження, тими засобами, якими дисертант вирішує дисертаційні завдання та результатами, які узагальнюють авторське бачення досліджуваної проблематики. Вважаю за необхідне виділити наступні з них:

1. У пункті 5.2.2. «Земельне законодавство» докторант вказує на суттєві відмінності у законодавстві ЗУНР та Директорії УНР, що регулювали сферу земельних відносин, називаючи їх одним із чинників, що перешкоджали повноцінному об'єднанню. Погоджуючись з таким формулюванням, виникає питання: як взаємодіяли інші норми права, зокрема у сфері трудових, цивільних та кримінальних відносин?

2. На с. 327, характеризуючи складне соціально-економічне становище та піддаючи аналізу основні норми права ЗУНР, докторант вказує, що влада республіки боялася націоналізувати основні промислові об'єкти, зокрема у нафтовій сфері. Що на думку автора було причиною такої політики і чи була така політика законодавчо аргументована?

3. Зважаючи на те, що робота стосується аналізу та характеристики законодавства, доцільно було окремим додатком до роботи сформулювати спеціальну наукову термінологію з досліджуваної проблематики.

Однак, висловлені зауваження та сформульовані запитання не ставлять під сумнів значущість роботи, її достовірність, наукову новизну, значення отриманих результатів, її значний теоретичний і практичний потенціал.

Висновки до дисертації підсумовують основні результати дослідження, вони можуть бути використані при розробці та викладанні наступних курсів «Теорія держави і права», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія України», «Історія вчень про державу і

право», «Методологія науково-правових досліджень». Зважаючи на те, що чимало матеріалу, який подається в дисертації, є новим і практично невідомим широкому науковому загалу, можна твердити, що праця М.І.Луцького стане в нагоді й в процесі написання підручників, навчальних посібників, лекційних курсів з сучасної історії держави і права.

Незважаючи на дискусійний характер деяких положень дисертації, про які йшлося вище, робота М.І.Луцького має змістовний інноваційний характер, її положення відрізняються новизною у постановці проблем. Структура дисертації є обґрунтованою, зміст досліджуваної теми повно і послідовно розкривається в основних її розділах. Кожний розділ, як і дисертація в цілому, завершується аргументованими висновками, які дозволяють значно легше працювати з текстом дисертації та стежити за ходом авторської думки.

Положення і висновки дисертації є обґрунтованими, основний зміст і ключові положення дисертації досить повно викладені в друкованих працях й апробовані в ряді виступів на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях. Кількість і обсяг публікацій відповідає вимогам МОН України, вони надруковані у фахових виданнях. Зазначене дозволяє твердити про набуття авторською концепцією публічного оприлюднення і відповідного ознайомлення з її основними положеннями та проміжними висновками представників сучасної вітчизняної та зарубіжної наукової спільноти.

Автореферат відображає зміст дисертації, дозволяє скласти цілісне уявлення про загальний напрям наукового пошуку М.І.Луцького та про змістовну частину дисертації.

За змістом дисертації, її методологічною основою, специфікою авторського пошуку та характером висновків, що подаються в дослідженні можна стверджувати, що дисертація відповідає обраній спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. З огляду на це, існують підстави для того, щоб зробити висновок, що дисертація М.І.Луцького є цілісним, оригінальним та цінним з науково-юридичного

погляду дослідженням.

Результати проведеного дослідження мають наукову цінність і заповнюють ті прогалини у дослідженні права і системи законодавства ЗУНР, що властиві для вітчизняної та зарубіжної історико-правової науки.

Оформлення дисертації цілком відповідає пунктам 9,10,12,13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. Це дає підстави вважати дисертацію Луцького Мирослава Івановича на тему «Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки» такою, що за формальними і змістовними ознаками відповідає вимогам, які висуваються до докторських досліджень в галузі юридичних наук, а отже її автор заслуговує присудження наукового ступеня **доктора юридичних наук** за спеціальністю 12. 00. 01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України,
керівник управління зв'язків
з органами державної влади
та міжнародними організаціями
НАПрН України

Скрипнюк О.В.